

‘Vlees is geen geboorterecht’

‘Vlees is geen geboorterecht’

Voedsel is pure politiek. Hoe meer je ervan weet, hoe meer je erachter komt dat stemmen met je work iets buitengewoon bevredigends heeft. Je kunt de wereld echt veranderen, met één hapje tegelijk.”

Het is niet moeilijk te bedenken waarom de Amerikaanse wetenschapsjournalist Michael Pollan in de afgelopen twee jaar uitgroeide tot de held van de alternatieve voedselbeweging. Dat is een klein, maar publicitair gezien luidruchtig conglomeraat van slow-food-adepten, biologische eters, dierenpartijleden en andere voedselverontrusten dat het supermarktaanbod afwijst en zich grote zorgen maakt over de houdbaarheid van ons voedingsstelsel. Dat heeft gezorgd voor goedkoop en overvloedig eten in ons deel van de wereld, maar blijkt, met zijn afhankelijkheid van olie, gevaarlijke concentraties vee en verspreiding van welvaartsziektes, ook grote problemen te bevatten.

Pollans roem dateert van 2006, toen hij *The Omnivore’s dilemma* publiceerde. In dit boek vroeg hij zich af waarom Amerikanen niet meer weten waar hun eten vandaan komt, en beschreef hij zijn speurtocht naar de herkomst van drie soorten eten – fastfood, een biologisch maal en een zelf bijeengejaagde en verzamelde maaltijd.

Pollans turf van zeshonderd pagina’s over de ingrediëntenlijst van de McDonalds McNugget, landbouwpolitiek, maïsveredeling en de voordelen van gewasrotatie won onverwacht drie belangrijke prijzen, kwam op alle belangrijke jaarlijstjes van 2006 terecht en staat nog steeds in de bestsellerlijsten. Ook succesvol was de opvolger *In Defence of Food, an Eater’s Manifesto* (vertaald als *Een pleidooi voor echt eten*, 2008), een dunner en bozer boek, vol mantra-achtige tips voor wie niet meer weet wat voor eten hij moet kiezen. ‘Eet minder, betaal meer.’ ‘Eet vers. Niet te veel. Vooral planten.’

Onlangs was Pollan, een tanige figuur wiens lange gezicht bruusk wordt doorsneden door de horizontale streep van zijn bril, in Amsterdam op uitnodiging van zijn Nederlandse uitgever en de Stichting Biologica. De avond daarvoor sprak hij in Zeist voor een zaal vol mensen uit de voedingsindustrie en de alternatieve voedselbeweging. „Mijn bijdrage is eenvoudig”, zei hij daar, en inderdaad demonstreerde hij het uit zijn boeken bekende vermogen om ingewikkelde kwesties dicht bij huis te brengen. Hij gaf er ook blijk van het strijdbare optimisme dat zijn lezers houvast en een idee van macht geeft, in een kwestie die juist buiten onze invloed en ons gezichtsveld is geraakt: de manier waarop ons eten wordt geproduceerd. „We zijn wat we eten”, zei hij in Zeist. „De eerste keer dat een baby zijn mondje stijf dichtknijpt en nee schudt tegen de hem voorgehouden hap, is als het ontstaat van een politieke identiteit.”

Maar nee-schudden tegen het fruit in flesjes en de soep in zakjes van de voedingsindustrie is niet langer het enige dat Pollan bepleit. Aan de vooravond van de verkiezing van Barack Obama tot president, publiceerde hij in *The New York Times* een open brief aan de ‘Farmer in Chief’, vol radicale en hier en daar thinkbouterig klinkende voorstellen voor vernieuwing van de

‘Willen we echt dat zalm uit Alaska op en neer gaat naar China om gefileerd te worden?’

De Amerikaanse wetenschapsjournalist Michael Pollan schreef twee bestsellers over de houdbaarheid van onze voedselproductie. „Bewust beleid zorgt er nu voor, dat hamburgers goedkoop zijn en peren duur.”

Maartje Somers

Maartje Somers

Maartje Somers

landbouw. De belangrijkste thema’s van de presidentsverkiezingen, energie, volksgezondheid en veiligheid, komen samen in voedsel, schreef hij. Stop daarom met het subsidiëren van olieslurpende monoculturen, streef zoveel mogelijk naar zonne-energie en voedselsoevereiniteit, belast *junk food* en stimuleer tuinieren door de aanleg van een voorbeeldmoestuin achter het Witte Huis. Centrale motto van het stuk: zo veel mogelijk terug naar de natuur. Maar wil Pollan ook terug naar vroeger?

In In Defence of Food schrijft u: eet niets dat je grootmoeder niet als eten zou herkennen. Was het verleden ideaal?

„Hoe meer ik me in voedsel verdiep, hoe meer ik ervan overtuigd raak dat traditie ons op het vlak van gezond eten meer te bieden heeft dan de moderne voedingswetenschap. Maar dat betekent niet dat we ooit in een soort voedselutopie hebben geleefd. Voor het tijdperk van industriële eten – veel vlees, witte suiker en wit meel – kwamen welvaartsziekten veel minder voor, ook omdat we toen actiever waren en minder calorische binnenkregen. Maar we aten ook enzijdiger en vaak was er echt te weinig. Het kan heel goed dat wat een gouden eeuw was voor onze lichamen, geestelijk aanvoelde als centonigheid of gebrek.”

Als hem in Zeist gevraagd wordt of hij tegen technologie is, komt Pollan met een verhaal over een boer uit Virginia, wiens gemengd bedrijf een grote rol speelt in *The Omnivore’s dilemma*. Deze Joel Salatin dirigeert zijn dieren in een geraffineerde volgorde van grazen en bemesten over zijn weilanden, met een goede opbrengst en een gesloten ecologische kringloop als resultaat. Dankzij Pollan is Salatin onder Amerikaanse voedselfanaten zelf een soort beroemdheid geworden, met inmiddels zeven eigen boeken en filmpjes op YouTube. Voor Pollan is de boerderij van Salatin een soort laboratorium, legt hij uit tijdens een interview in Amsterdam. „De toekomst van landbouw ligt in het zoveel mogelijk nabootsen van natuurlijke processen, om milieuschade te beperken. Gewasrotatie is niet pre-industrieel, het is postindustriel. Ook de VN-voedselorganisatie FAO pleit ervoor. In Argentinië zijn er goede resultaten mee bereikt: vijf jaar vee op een weiland, dan drie jaar graan zonder kunstmest. Maar al het vee gaat nu naar megastallen omdat soja meer buitenlandse deviezen oplevert. Ik zeg: subsidieer gewasrotatie, in plaats van monocultuur. Laat boeren verdienen als ze bijdragen aan de oplossing in plaats van aan het probleem.”

Begrijpt u dat men u ziet als een nostalgicus? „Telkens als je technologie bekritiseert, ben je een tegenstander van vooruitgang. Als je de voordelen van lokaal eten opsomt, ben je voor autarkie en wil je de klok terugzetten. Waarom zo nauwad? Ik constateer alleen dat het nu de

verkeerde kant op gaat en ik pleit voor meer onderzoek naar *best practices*. Er is niet één oplossing en er valt overal nog veel te verbeteren. Neem biologische landbouw. Daarin probeert men de natuur na te bootsen. Prima, maar waarom zo primitief? Of neem genetische manipulatie. Kansrijk, maar waarom richt men onderzoek alleen op het versnellen van groei, en niet op gewassen waar ze in Afrika iets aan hebben? Maar bovenal pleit ik voor een minder primitieve manier van denken. Waarom kunnen we niet erkennen dat bepaalde onderzoeksterreinen nog braak liggen? Als iets klein is, zoals Salatins boerderij, waarom nemen we dan meteen aan dat het waardeloos is? En waarom is iets ouderwets als er geen computers of chemicaliën bij betrokken zijn?”

Maar kunnen kleinschalige boerderijen als die van Salatin de megasteden van de toekomst voeden?

„Natuurlijk kan New Jersey New York niet voeden. Maar het is, in het licht van de eindigheid van de olievoorraad en de aanwezigheid van *food deserts* in de stad, plekken waar letterlijk geen kruimel onverpakt eten te vinden is, idioot om niet te onderzoeken of New Jersey New York niet méer kan voeden dan nu het geval is. De vrijhandelsideologie heeft lokale voedselsystemen vernietigd; alles moest van overal komen. Laten we ze weer tot leven wekken.”

Wat zijn de gevolgen van de recessie voor de hervormingen die u bepleit?

„Alternatief eten is duur en iedereen bezuinigt nu op eten. McDonald’s bloeit. Anderzijds heeft de combinatie van de energiecrisis en de piek in voedselprijzen ook heilzame effecten. We zijn ons bewust geworden van de relatie tussen voedsel en energie. Ook heeft de voedselcrisis het besef teruggebracht dat voedsel niet zomaar handelswaar is, dat het anders dan de productie van televisies, wél belangrijk is om landbouw in eigen huis te houden. De roep om vrijhandel stagneert, overal ter wereld zijn landen bezig met stimulering van lokale landbouw.”

Bent u voor meer protectionisme? „Je moet in elk geval de afweging kunnen maken. Zeggen dat ik bananen uit Europa wil verbannen, is een karikatuur maken van wat ik bepleit. Wil je, zoals de vrijhandelsideologie voorstaat, volledig afhankelijk zijn van voedsel dat van ver wordt aangevoerd terwijl het olijftijdperk zijn eind nadert? Willen we echt dat zalm uit Alaska op en neer gaat naar China om daar gefileerd te worden? Op dit moment is de balans tussen lokale, nationale en internationale voedselsystemen zoek en het minste wat we kunnen doen, is proberen die te herstellen.”

Hoe ziet u de toekomst? „De alternatieve systemen zullen groeien, tegen

‘Laat boeren verdienen als ze bijdragen aan de oplossing in plaats van aan het probleem’ Foto Roger Cremers

‘Voedselgoeroe’ over post-industriële boerenbedrijven, protectionisme en een moestuin bij het Witte Huis

‘Laat boeren verdienen als ze bijdragen aan de oplossing in plaats van aan het probleem’

de verdrukking in. Maar het staat natuurlijk vast dat echte verandering pas wordt bereikt als de grote spelers omgaan. Die zullen elementen van de alternatieven overnemen. Dat zal misschien ten koste gaan van efficiëntie, maar onze huidige efficiëntie bestaat alleen omdat we externe kosten niet verdisconteren – migratie, schade aan gezondheid, aan de natuur. Het kan niet anders of beleidsmakers gaan dat inzien.”

Maar zijn ze in staat ernaar te handelen? Lukt het Afrikaanse regeringen in geldnood bijvoorbeeld nog hun landbouwsectoren veer op te bouwen? „De grote uitdaging voor het boerenbedrijf in de eenentwintigste eeuw is ervoor te zorgen dat heel veel mensen op het platteland willen werken. Wat dat betreft springt Afrika er gunstig uit, daar zijn nog veel kleine boeren.”

Het postindustriële boeren dat u beschrijft is complex werk. Kunnen veranderingsmoede Afrikaanse boeren zonder scholing dat leven? „Het vereist vooral gezond verstand, kennis van je omgeving en kennis van je dieren. Dit type kennis is veel meer gebaseerd op het raffinement van ervaring. Wij hebben die kennis inge-ruild voor oplossingen uit een flesje, maar daar is die kennis nog aanwezig.”

Overal ter wereld ontvolkt het platteland. Overal ter wereld investeren regeringen meer in steden dan in het platteland. Kan die trend gekeerd worden?

CV Michael Pollan

<ul style="list-style-type: none">
Geboren in 1955. Studie Engels. 1974-1981 Schrijft over wetenschap en technologie voor diverse bladen. 1983-1999 Redacteur bij achtereenvolgens Harpers en New York Times magazine. Bedenkt voor millenniumeditie de Times Capsule, tijdsdocumenten voor toekomstige generaties, nu te zien in een museum in New York. 1991 Second Nature (Athlantic Books) over mensen en tuinen, 1997 A Place of My Own, over architectuur en natuur. (Random House) 2001: The Botany of Desire, A Plants-Eye View of the World, over hoe planten de mensheid koloniseren (Random House). 2003 Knight-leerstool in journalistiek in Berkeley, Californië, hoofd wetenschaps- en milieujournalistiek. 2006 The Omnivore’s Dilemma, The Search for a Perfect Meal in a Fast Food World (Penguin) 2008 In Defence of Food, an Eater’s Manifesto (Penguin) Michael Pollan is getrouwd met een schilderes en heeft één zoon.

worden. Dat zou al een enorm effect hebben. In de VS worden de megastallen niet gezien als wat ze zijn, fabrieken, en ze hoeven hun enorme vervuiling dus niet te betalen. Laat ze dat wél doen.

„Zo wordt vlees al veel duurder. Als de glamourkoks een handje meehelpen, zal vlees misschien weer gebruikt worden zoals het bedoeld is: niet als hoofdmoot van het menu, maar als smaakmaker. Vegetarisme is voor de meeste mensen niet haalbaar, maar we moeten wel anders omgaan met vlees. In vlees zit een hoop pijn. Dieren sterven ervoor, mensen werken onder loodzware, gevaarlijke omstandigheden. Vlees moet met respect behandeld en spaarzaam getegen worden.”

Als het duurder wordt, zal vlees weer elitevoedsel worden.

„Ja, zoals het altijd geweest is. De rijken zullen er meer van hebben dan de armen, maar de rijken zullen ook beter wonen en betere scholen hebben. Vlees is geen geboorterecht. Een dak boven je hoofd en goede scholing wel.”

Veel Amerikanen zien vlees eten wel als geboorterecht. Veel Europeanen ook, het zit diep verankerd in onze cultuur.

„Ja, voedsel maakt deel uit van onze identiteit en onze cultuur. Maar onze cultuur, onze houding ten aanzien van de status quo, dat alles zal in de komende decennia veranderingen ondergaan.” Opeens geïrriteerd: „Niet omdat ik dat zeg, maar omdat de manier waarop het nu gaat eenvoudigweg niet houdbaar is! Het gaat hier helemaal niet om een keuze, of om een beslissing. Het gaat hier om blind op rampen afstevenen, tenzij we iets doen.”

Voelt u zich nog journalist? Of bent u activist geworden?

„De positie die ik nu inneem voelt heel oncomfortabel. Er is in de Verenigde Staten een opkomende sociale beweging rond voedselkwesties, maar het is een beweging die uit heel veel kleine beweginkjes bestaat, en één zonder leiderschap. Ik ben min of meer tot leider gebombardeerd. Maar ook als activisten het bij het verkeerde eind hebben, wil ik ze kunnen bekritiseren, en ik doe dat ook. Ik teken geen petities, ik lobby niet. Ik ben een maatschappijkritische journalist. Ik bepleit zaken die mij zinnig lijken, maar ik schrijf niets voor en alles wat ik doe is openlijk en verifieerbaar.”

Overschreed u de grens met activisme niet door uw brief aan de president? „Dat was een open brief, geen intern memo. Het was een artikel, in de vorm van een brief, bedoeld om discussie los te maken.”

Er was zelfs een groepje dat een lobby startte om u tot minister van landbouw te maken. „Dat was belachelijk. Een budget van miljarden en 100.000 mensen managen? Ik ken mijn beperkingen.”

Er komt dus geen moestuin bij het Witte Huis, zoals u voorstelt?

„Nou....Obama heeft mijn stuk gelezen, heeft hij in een interview gezegd. En via via heb ik begrepen dat het best zou kunnen dat die moestuin er gaat komen, dit voorjaar.” ◀

Michael Pollan: The Omnivore’s Dilemma. Penguin € 25,- In Defence of Food. Penguin € 19,- De vertaling hiervan, Een pleidooi voor echt eten, is verschenen bij De Arbeiderspers, € 17,50. www.michaelpollan.com